

УДК [93/94+172] : 378.016: 373.011.3 – 051

DOI: [10.35619/pse.vi5.147](https://doi.org/10.35619/pse.vi5.147)

Ірина БОНДАР

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри історії та методики навчання

Рівненського державного гуманітарного університету,

м. Рівне, Україна

ORCID: 0000-0002-2005-8141

e-mail: centuarea16@ukr.net

МОТИВАЦІЙНО-ЦІННІСНИЙ СКЛАДНИК ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У ГАЛУЗІ ІСТОРИЧНОЇ ТА ГРОМАДЯНСЬКОЇ ОСВІТИ

Анотація. У статті на основі аналізу теорії та практики професійної освіти висвітлено суть мотиваційно-ціннісного складника в підготовці фахівців у галузі історичної та громадянської освіти, окреслено методичні шляхи розвитку їх мотиваційно-ціннісної сфери засобами фахових дисциплін. Наголошено на мотиваційно-ціннісному складнику підготовки фахівців у галузі освіти як невід'ємному компоненті та необхідній умові продуктивної професійної діяльності. Акцентовано, що ефективна підготовка майбутніх фахівців спрямована не тільки на засвоєння ними теоретичних знань, практичних умінь і форм поведінки, але й на формування структури професійних цінностей і потребує системного та міждисциплінарного підходів.

Указано на доцільність спрямування підготовка майбутнього фахівця на формування ціннісних переконань особистості, що ґрунтуються на професійній і моральній самосвідомості, значущість якої спонукає до активності в оволодінні професійними знаннями, вміннями і навичками, сприяє розв'язанню завдань неперервної освіти та формуванню творчої особистості, здатної до саморозвитку й навчання упродовж життя. Зосереджено увагу на тому, що у методиці навчання історичних та суспільствознавчих дисциплін повинні переважати проблемно-діалогічні методи навчання та інтерактивні освітні технології, що стимулюють розвиток критичного мислення, формування ціннісних орієнтацій особистості та мотивації до активної громадянської діяльності. Уточнено особливості моделювання різних видів навчальних занять, виокремлено форми, методи і засоби навчання.

Ключові слова: мотиваційно-ціннісний складник, компетентності, здобувач освіти, професійна підготовка, фахові дисципліни.

Постановка проблеми. Інтеграція у європейський освітній простір зумовлює зростання попиту на професійно компетентних і та конкурентоспроможних фахівців, що актуалізує питання ефективної підготовки кваліфікованих кадрів. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває мотиваційно-ціннісний складник професійної підготовки, оскільки він відображає спрямованість професійних інтересів майбутнього спеціаліста, наявність життєвих цінностей, усвідомленого вибору цілей своєї діяльності та

здатності оцінювати й брати відповідальність за її наслідки. У дослідженні «Психологічні засади становлення ціннісно-сислової сфери особистості майбутнього фахівця» Т. Антоненко акцентує увагу на тому, що процес прийняття й реалізації життєвих цінностей залежить від рівня розвитку особистості, її дії, поведінки та життєвого досвіду. Для молоді особливо важливим є зробити ціннісний вибір майбутньої професії, що неминуче визначає сенс життя [1]. Професійна підготовка у закладах вищої освіти має бути спрямована не тільки на засвоєння знань, умінь та навичок, а й на формування усвідомленого ставлення до майбутньої діяльності, що сприяє підвищенню якості освіти та відповідає сучасним вимогам. Особливо значущим це є у підготовці спеціалістів у галузі історичної та громадянської освіти, результатом якої має стати усвідомлення майбутнім фахівцем суті своєї професії, формування теоретичної, практичної та психологічної готовності до її реалізації й прагнення професійного успіху.

Аналіз останніх досліджень з проблеми засвідчує посилений інтерес до процесу професійної підготовки майбутніх фахівців у галузі освіти. У багатьох психолого-педагогічних працях висвітлено різні її аспекти: теоретичні та методологічні основи професійної підготовки майбутніх спеціалістів (І. Бех, С. Гончаренко, І. Зязюн, О. Киричук, В. Паламарчук, О. Савченко та ін.); проблему змісту професійного навчання (В. Безлюдна, С. Гончаренко, О. Дубасенюк, М. Євтух, В. Луговий, О. Сухомлинська, Л. Хоружа та ін.); професійні знання, уміння, необхідні здобувачам, методи їх формування в процесі навчання у закладах вищої освіти (М. Євтух, С. Сисоєва, Н. Терентьева, Н. Хмель); оновлення підходів до професійної підготовки майбутніх фахівців та її структуру (К. Авраменко, О. Біда, С. Вітвицька, І. Грищенко, І. Коцан, Л. Хоружата ін.); питання формування професійних компетентностей та професійної культури вчителів, викладачів (О. Акімова, Ю. Гапчук, А. Грищенко, В. Гриньова, М. Євтух, О. Дубасенюк, І. Зязюн, В. Ковальчук, Н. Ничкало, О. Пехота, О. Савченко); проблему ціннісного ставлення до професійної діяльності (В. Бойко, М. Демент, Т. Пилипишко, А. Позднякова, Г. Тимошук та ін.). Мотиваційно-ціннісний складник у підготовці фахівців у галузі освіти в сучасному науковому дискурсі розглядають як її невід'ємний компонент і як необхідну умову ефективної професійної діяльності (І. Галян, Н. Мирончук, У. Михайлишин, Т. Потапчук, Ю. Потуй, Г. Пустовіт, В. Рибалка, О. Савченко, О. Столяренко, О. Шолох, Л. Шурма, Т. Ярмак).

Мета статті – висвітлити суть мотиваційно-ціннісного складника в підготовці фахівців у галузі історичної та громадянської освіти, обґрунтувати методичні шляхи розвитку їхньої мотиваційно-ціннісної сфери засобами фахових дисциплін.

Виклад основного матеріалу дослідження. Реалії воєнного стану стали викликом для освітньої системи України й вимагають швидкого реагування

на запити суспільства. Професійна освіта відіграє ключову роль у цьому процесі, оскільки саме вона є одним із найперспективніших напрямків розвитку соціального капіталу країни, стратегічним питанням відбудови та її подальшого розвитку. Складність умов сьогодення зумовлює особливу увагу до організації мотиваційної-ціннісної сфери людини у фаховій підготовці, що передбачає цілеспрямованість на досягнення професійної успішності на всіх етапах кар'єрного розвитку.

У психологічних дослідженнях питання мотивації описані досить ґрунтовно і визначаються як основний чинник поведінки людини, що зумовлює її діяльність (у навчанні, творчості, професійній та громадській активності), безпосередньо сприяє стимулюванню до діяльності та досягненню особистих цілей. Вона визначається як внутрішніми, так і зовнішніми факторами, що спонукають до активної та ефективної діяльності та є ключовою умовою успішного освітнього процесу і професійного зростання.

Професійна підготовка майбутнього фахівця – це система організаційно-педагогічних заходів, зорієнтована на особистісний розвиток здобувача освіти, метою і кінцевим результатом якої є формування готовності здобувачів до виконання майбутньої професійної діяльності [2]. Ефективна підготовка майбутніх фахівців спрямована не тільки на засвоєння ними теоретичних знань, практичних умінь і форм поведінки, але й на формування структури професійних цінностей, тому й потребує системного підходу.

Система цінностей особистості пронизує людську діяльність, свідомість, структуру особистості є засадничою для мотиваційних процесів. Цінності утворюють багаторівневу ієрархічну систему, яка допомагає людині здійснювати життєвий вибір, самовизначатися; характеризується відображенням у свідомості здобувача освіти значущості моральних знань, уявлень, переконань, гуманістичних мотивів, емоцій, почуттів, ціннісних орієнтацій, що спонукають до дій [5, с. 137]. Головними в загальній системі цінностей-цілей майбутніх спеціалістів є конкретні життєві цінності, а серед цінностей-засобів – цінності особистісної професійної самореалізації [4, с.36, 41]. Цінності – основа поведінки людини. Вони мають здатність поступово втрачатися, тому їх потрібно набувати впродовж життя та реалізовувати у процесі життєдіяльності. Формування ціннісних переконань – тривалий процес і не може бути завершеним на жодному із життєвих етапів; здійснюється паралельно з розвитком самопізнання та саморозвитком особистості [10], є основою ставлення до професії. У психолого-педагогічних дослідженнях ціннісне ставлення до професійної діяльності трактується як важливий елемент внутрішньої структури особистості фахівця, який завдяки рефлексії переходить у стан відтворення набутих знань, умінь і навичок, що можливолише за умови його усвідомленого прийняття та реалізації у практичній діяльності.

Мотиви, цінності та ціннісні орієнтації здобувачів вищої освіти утворюють стійке внутрішнє переконання особистості, що спирається на професійну і моральну самосвідомість, значимість якої спонукає проявляти активність в оволодінні професійними знаннями, вміннями та набутті компетентностей. Саме ці компетентності спрямовані на вирішення ними професійних завдань, відповідно впливаючи на кінцевий результат професійної діяльності особистості.

Вагомою проблемою у період навчання у закладах вищої освіти є становлення і розвиток системи цінностей, мотивів, професійно важливих якостей вільної, активної та самостійної особистості, яка здатна ефективно діяти в умовах постійних змін і викликів, та є основою для формування професійних компетентностей (їх інформаційної, методичної, інноваційної, психологічної, комунікативної, рефлексивної складових). Особливо актуальною, на наш погляд, ця проблема постає у професійній підготовці фахівців у галузі історичної та громадянської освіти. Беззаперечно, що професійна діяльність майбутнього спеціаліста неможлива без отримання ним відповідних фахових знань і вимагає від здобувачів прояву інтелектуальних здібностей – розвиненого оперативного, критичного, творчого мислення, а також потребує їх озброєння певною сукупністю спеціальних знань з теорії психології та педагогіки, методики навчання історичних і суспільствознавчих дисциплін, опанування інноваційними освітніми технологіями, уміннями здійснювати педагогічну комунікацію. Формування професійних компетентностей майбутніх фахівців у галузі історичної та громадянської освіти має ґрунтуватися на міцній теоретичній основі і поповнюватися освітнім змістом у межах освітньої галузі, а також потребує чіткого окреслення методології та методичних шляхів забезпечення засвоєння здобувачами освіти цього змісту. Інакше кажучи, це означає формування таких світоглядних і дидактичних вимог до змісту фахових дисциплін (навчальних курсів історії, археології, історичного краєзнавства, музеєзнавства, спеціальних історичних дисциплін, етнології, філософії, політології, соціології та інших), які спрямовані на формування національної свідомості та ідентичності, поєднання загальнолюдських і національних цінностей, відображення основних історичних подій, матеріальних і духовних здобутків людства, вплив географічних чинників на історію, доступність тощо. Необхідно розставити у змісті навчання фахових дисциплін нових акцентів, а саме: аспектів, що базуються на цінностях демократії, свободи, інклюзивного суспільства; здобувачам освіти для опанування потрібно надавати факти про те, якими були потреби, мотиви та інтереси людей, які творили матеріальні та духовні цінності й прагнули втілити їх у життя, як вони ставились до світу і як діяли в конкретному часі та просторі; включення у навчальний зміст матеріалів, що демонструють цінності через поведінку та вчинки інших людей, зокрема авторитетних осіб. Усе це потребує спеціальних методів і прийомів, як з

використанням візуальних і документальних джерел, так і емоційного викладу матеріалу [9, с.68].

Нова парадигма освіти диктує необхідність утвердження демократичного стилю навчання та впровадження відповідних йому моделей педагогічної взаємодії. За таких умов важливими є діалогічна взаємодія у процесі комунікації, інноваційність, розвиток інформаційної культури. Тому у вищій школі актуальності набувають проблемно-діалогічні методи навчання та інтерактивні освітні технології, що зумовлюють розвиток критичного мислення, формування ціннісних орієнтацій особистості та мотивацію до активної громадянської та професійної діяльності.

На жаль, в системі вищої освіти продовжує домінувати підхід, що орієнтований на прослуховування лекцій та конспектування, що відображає поширені уявлення викладачів про те, що навчання суспільних наук – це запам'ятовування понять, фактів, дат і подій у хронологічній послідовності. Вивчення історичних та суспільно-політичних дисциплін повинно відбуватися на основі проблемно-тематичного підходу, що надає здобувачам змогу розглянути й обговорити проблемні питання, можливість вільного висловлювання, захисту власної позиції і переконань, що, в цілому, сприяє більш глибокому усвідомленому розумінню змісту дисципліни, яка вивчається. Необхідно також залучати здобувачів до дослідження складних контроверсійних питань історії, що вимагають критичного аналізу історичних наративів.

Дуже важливим є розвиток умінь здобувачів аналізувати, осмислювати інформацію з різних джерел, формулювати власні висновки, критично оцінювати суспільні явища, аргументувати судження, позиції засобами предметів галузі. Ці уміння важливі для участі у диспутах, круглих столах, дебатах, громадських обговореннях, для виконання навчальних проєктів тощо. Спрямовуючи на глибоке занурення в історичний та громадянознавчий зміст, такий підхід гарантує, що майбутні фахівці зможуть ефективно організовувати дослідження здобувачами освіти історичних подій і процесів, їхню інтерпретацію на основі самостійної роботи з джерелами, наприклад, дослідження локальної чи усної історії у проєктній роботі. Під час проведення практичних занять та лабораторних занять відповідно до дібраного навчального матеріалу доцільно здійснювати аналіз кейсів, готувати презентації, проводити ділові ігри, конференції, конкурси, вікторини, квести, колективне обговорення педагогічних ситуацій, використовувати сторігеллінг; писати есе, інтерв'ю, сценарії заходів; створювати візуальний продукт: колажі, таймлайни, мепмепінги, печворки, скрайбінги, відеофільми, інфографіку тощо [3].

Особливу роль у професійній підготовці спеціалістів історичного профілю відіграє археологія, оскільки забезпечує об'єктивне розуміння минулого, яке вивчає через речові пам'ятки особливості дописемних епох. Археологія надає унікальні дані про життя, культуру та побут давніх цивілізацій. Вона доповнює

та верифікує історичні джерела, дозволяє реконструювати історію суспільства, виявити його еволюцію та провести періодизацію. Організація навчальних занять з археології та методика їх проведення повинні враховувати міждисциплінарний підхід, адже камеральне дослідження артефактів інтегрує дані інших наук, тому необхідно передбачати проведення навчальних екскурсій, дослідницьких проєктів, а також залучати здобувачів до розроблення віртуальних музейних експозицій.

Отже, оновлення змісту фахових дисциплін, проєктування та адаптація інноваційних технологій, форм та засобів професійної підготовки сприяє, з одного боку, розвитку ціннісних переконань та мотивації до обраної професії, а з іншого – зумовлює потребу розвитку мотиваційно-ціннісної сфери майбутніх фахівців. Це забезпечує їхнє спрямування на професійний успіх на всіх етапах кар'єрного розвитку та сприяє формуванню конкурентоздатності особистості на сучасному ринку праці.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Отже, професійна підготовка майбутніх спеціалістів у галузі історичної та громадянської освіти посідає сьогодні чільне місце в системі вищої освіти. Мотиваційно-ціннісний складник підготовки фахівців у галузі освіти є невід'ємним компонентом і необхідною умовою ефективної професійної діяльності. Зазначимо також, що мотиваційно-ціннісний компонент підготовки фахівців – провідний у формуванні ключових компетенцій професіонала. Він забезпечує не тільки успіх особистості в професійній діяльності, її конкурентоспроможність, але й її життєздатність в умовах новітніх глобальних викликів.

Методичні шляхи розвитку мотиваційно-ціннісної сфери фахівців у галузі освіти вбачаємо в оновленні змісту фахових дисциплін, проєктуванні та адаптації інноваційних технологій, формі засобів професійної підготовки.

Уважаємо, що подальші дослідження доцільно спрямувати на обґрунтування та розроблення інноваційної моделі професійної підготовки майбутніх спеціалістів у галузі історичної та громадянської освіти в умовах війни та післявоєнної відбудови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антоненко Т. Л. Психологічні засади становлення ціннісно-сислової сфери особистості майбутнього фахівця: автореф. дис. ... д-ра психол. наук: 19.00.07. Київ, 2019. 45с.
2. Безлюдна В. В. Професійна підготовка майбутніх учителів як наукова проблема. URL:https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/6789/6360/1/Prof_pidgotovka_u_sistemi_osvity.pdf (дата звернення: 01.11.2025).
3. Бондар І. В. Креативні завдання як засіб формування компетентностей на уроках всесвітньої історії. *Нова педагогічна думка*. 2018. Вип. 3. С. 66–69.
4. Галян І. М. Психологічні особливості ціннісно-сислового розвитку майбутніх педагогів: моногр. / І. М. Галян, В. Г. Дуб. Дрогобич: РВВ ДДПУ імені Івана Франка ; Вид-во ТзОВ «Трек ЛТД», 2016. 192 с.

5. Кондратюк С., Волинець Н. Ціннісне ставлення особистості до майбутньої професійної діяльності. *Збірник наукових праць Національної академії прикордонних служби України: Серія «Психологічні науки»*. 2019. Вип. 4(15). С. 133-145.
6. Коцан І. Професійна підготовка сучасного учителя: проблеми і орієнтири. *Вища освіта України*. 2013. № 2. С.13-19.
7. Кремень В. Г. Філософія людиноцентризму в стратегіях освітнього простору: монографія. Київ: Педагогічна думка, 2009. 520 с.
8. Михайлишин Г. Й. Цінності освіти як засіб досягнення мети суспільного поступу. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії : Збірник наукових праць*. 2011. Том 47. С. 202–209.
9. Пометун О. Навчання історії й громадянської освіти як чинник формування національної й громадянської ідентичності учнів в умовах війни та повоєнного розвитку України. *Український педагогічний журнал*, 2023. №2. С. 62–72.
10. Пустовіт Г. П. Теоретико-методичні основи екологічної освіти і виховання учнів 1–9-х класів у позашкільних навчальних закладах : монографія. Київ. Луганськ : Альма-матер, 2004. 540 с.

REFERENCES

1. Antonenko T. L. *Psykholohichni zasady stanovlennia tsinnisno-smyslovoi sfery osobystosti maibutnoho fakhivtsia* [Psychological Foundations of the Formation of the Value-meaning Sphere of the Personality of the Future Specialist]: avtoref. dys. ... d-ra psykhol. nauk: 19.00.07. Kyiv, 2019. 45 s. [in Ukrainian]
2. Bezliudna V. V. *Profesiina pidhotovka maibutnikh uchyteliv yak naukova problema* [Professional Training of Future Teachers as a Scientific Problem]. URL: https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/6789/6360/1/Prof_pidgotovka_u_sistemi_osvity.pdf (data zvernennia: 01.11.2025). [in Ukrainian]
3. Bondar I. V. *Kreatyvni zavdannia yak zasib formuvannia kompetentnosti na urokakh vsesvitnoi istorii* [Creative Tasks as a Means of Competence Formation in World History Lessons]. *Nova pedahohichna dumka*. 2018. Vyp. 3. S. 66–69. [in Ukrainian]
4. Halian I. M. *Psykholohichni osoblyvosti tsinnisno smyslovoho rozvytku maibutnikh pedahohiv* [Psychological Peculiarities of Value-sense Development of Future Teachers]: monohr. I. M. Halian, V. H. Dub. Drohobych : RVV DDPU imeni Ivana Franka ; Vyd-vo TzOV «Trek LTD», 2016. 192 s. [in Ukrainian]
5. Kondratiuk S., Volynets N. *Tsinnisne stavlennia osobystosti do maibutnoi profesiinoi diialnosti* [The Individual's Value Attitude Towards Future Professional Activities]. *Zbirnyk naukovykh prats Natsionalnoi akademii prykordonnokh sluzhby Ukrainy: Seriiia «Psykholohichni nauky»*. 2019. Vyp. 4(15). S. 133-145. [in Ukrainian]
6. Kotsan I. *Profesiina pidhotovka suchasnoho uchytelia: problemy i oriientyry* [Professional Training of a Modern Teacher: Problems and Guidelines]. *Vyshcha osvita Ukrainy*. 2013. No.2. S.13-19. [in Ukrainian]
7. Kremen V. H. *Filosofiiia liudynotsentryzmu v stratehiiakh osvitnoho prostoru* [The Philosophy of Human-centeredness in Educational Space Strategies]: monohrafiia. Kyiv: Pedahohichna dumka, 2009. 520 s. [in Ukrainian]
8. Mykhailiushyn H. Y. *Tsinnosti osvity yak zasib dosiahnennia mety suspilnoho postupu* [Values of Education as a Means of Achieving the Goal of Social Progress]. *Humanitarnyi visnyk Zaporizkoi derzhavnoi inzhenernoi akademii : Zbirnyk naukovykh prats*. 2011. Tom 47. S. 202–209. [in Ukrainian]

9. Pometun O. Navchannia istorii y hromadianskoi osvity yak chynnyk formuvannia natsionalnoi y hromadianskoi identychnosti uchniv v umovakh viiny ta povoiennoho rozvytku Ukrainy [Teaching History and Civic Education as a Factor in the Developing of Students' National and Civic Identity in the Conditions of War and Post-war Development of Ukraine]. *Ukrainskyi pedahohichnyi zhurnal*, 2023. No.2. S. 62–72. [in Ukrainian]

10. Pustovit H. P. Teoretyko-metodychni osnovy ekolohichnoi osvity i vykhovannia uchniv 1–9-kh klasiv u pozashkilnykh navchalnykh zakladakh [Theoretical and Methodological Foundations of Ecological Education and Upbringing of Students of Grades 1-9 in Out-of-school Educational Establishments]: monohrafiia. Kyiv. Luhansk : Alma-mater, 2004. 540 c. [in Ukrainian]

MOTIVATIONAL AND VALUE COMPONENT OF PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE SPECIALISTS IN THE FIELD OF HISTORICAL AND CIVIC EDUCATION

Iryna BONDAR

Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor at the History and Teaching Methods Department of
Rivne State University for the Humanities,
Rivne, Ukraine

ORCID: 0000-0002-2005-8141

e-mail: centuarea16@ukr.net

Abstract. The article, based on the analysis of the theory and practice of professional education, the article highlights the essence of the motivational and value component in the training of specialists in the field of historical and civic education, and outlines methodological ways of developing their motivational and value sphere through the means of professional disciplines. It is emphasized that the motivational and value-based component in the training of specialists in the field of education is an integral component and a necessary condition for effective professional activity. It is emphasized that the effective training of future specialists is aimed not only at their assimilation of theoretical knowledge, practical skills and forms of behavior, but also at the formation of a structure of professional values and requires a systemic and interdisciplinary approach.

It is indicated that the training of a future specialist should be aimed at forming the value beliefs of the individual based on professional and moral self-awareness, which encourages him to be active in mastering professional knowledge, skills and abilities, to contribute to solving the problems of continuing education and the formation of a creative personality capable of self-development and lifelong learning. The specifics of modeling of various types of training classes are specified, the forms, methods and means of training are highlighted. Attention is focused on the fact that the methodology of teaching historical and social science disciplines should be dominated by problem-based and dialogical teaching methods and interactive educational technologies that contribute to the development of critical thinking, the formation of value orientations of the individual and motivation for active civic activity.

It is noted that the motivational and value component of specialist training is leading in the formation of key competencies of a professional, which ensures not only the success of an individual in professional activities, his competitiveness, but also his viability in the realities of the latest global challenges.

Key words: motivational and value component, competencies, education seeker, professional training, professional disciplines.

Стаття надійшла до редакції 03.10.2025 р.

Стаття прийнята до друку після рецензування 16.10.2025 р.